

Tijdschrift voor Gregoriaans



Tijdschrift voor Gregoriaans
Verschijnt 4 keer per jaar
jaargang 9 - november 1984

Contactorgaan van de "Amici Cantus Gregoriani".
Redactie: R. v.d. Laar, J. Leenen,
Eindredactie: Silvère v. Lieshout, Ger Koppenens

Redactie en administratie: Willem Prinzenstraat 43,
5701 BC Helmond
Tel.: 04920 - 45597

Abonnement f 25,— per jaar overmaken op: AMRO-Bank Helmond
Rek.nr.: 42.06.65.323 Bankgiro 1065135 t.n.v. L. v.d. Laar.

Druk: Drukkerij Aarle-Rixtel B.V. te Aarle-Rixtel.

-O-

De "Amici Cantus Gregoriani" is een kring van mensen die zich verbonden weet met het Gregoriaans en door een jaarlijks terugkerende financiële bijdrage de verschijning van dit tijdschrift alsmede andere op het Gregoriaans gerichte activiteiten mogelijk maakt.
Inlichtingen op het redactieadres.

TOELICHTING BIJ DE OMSLAG.

De kruisiging.
Vroege Russische Kunst.

VAN DE REDAKTIE

Toen het "Holland Festival" en het "Festival Oude Muziek" enerzijds en het "Euro-Festival" anderzijds het programma vaststelden voor 1984, met daarin ruime aandacht voor het Gregoriaans, hebben zij waarschijnlijk niet kunnen bevroeden dat de respons zo groot zou zijn.

Vooraf in Utrecht, waar ook achtergronden van het Gregoriaans werden behandeld, was de belangstelling overweldigend te noemen. Honderden jonge mensen bezochten concerten en vesperdiensten. Goede vooruitzichten dus wat dat betreft. Of alles inhoudelijk van niveau was blijft natuurlijk een vraag. Dit is met zulk een opzet ook moeilijk te beoordelen. Door de veelheid van activiteiten dienen keuzes te worden gemaakt, waardoor een totaal-overzicht ontbreekt.

Mogelijk dat onder onze lezers mensen zijn die hun indruk van bijgewoonde evenementen willen geven. In dat geval nodigen wij hen uit hun bevindingen op papier te zetten en ons te doen toekomen.

In een volgend tijdschrift hopen wij hierop terug te komen.

VERSLAG DIRIGENTENPRAKTIKUM

Mijn liefde voor het Gregoriaans heb ik ontdekt tijdens een vakantie-cursus van het Ward Centrum Nederland, waaraan ik in dit voorjaar deelnam. Aan het einde van elke dag werden daar de complete gezongen. Bij die gelegenheid zong ik voor de eerste keer Gregoriaanse melodieën mee.

In het verloop van de cursus werd het mij toen duidelijk, dat de rhythmetheorie en de stemvorming van de Ward-methode met het

Gregoriaans in verband staan, daaruit ontwikkeld zijn en er ook weer naar terug leiden. Naast deze meer theoretische overwegingen was het echter toch hoofdzakelijk de praktijk van het zingen in die avonduren, waardoor ik enthousiast ben geworden voor dit gebied van de muziek, dat voor mij tot dan toe nieuw was en waarin ik me graag wilde gaan verdiepen.

Omdat ik zelf protestantse kerkmuziek heb gestudeerd en ik me tijdens mijn studie vooral geïnteresseerd had voor koor- en orkest-directie, lag het voor de hand, dat ik de verdere toegang tot het Gregoriaans zou zoeken langs een dirigentenpracticum. Voordat ik voor een dergelijke cursus naar Helmond ging, moest ik me echter nog in allerijl de uitvoering van de verschillende neumen eigen maken en mezelf oefenen om te lezen en te zingen vanuit de vierlijnsbalk, die mij niet vertrouwd was.

De cursus begon met een voordracht over de stemvorming, de opbouw en de techniek van een repetitie, allemaal onderwerpen, die ik kende vanuit mijn studie en door mijn eigen koorwerk. Toen daarop de stukken van het cursusprogram werden doorgenomen, werkte ik toch wel heel duidelijk, dat ik nog een beginneling was op het gebied van het Gregoriaans. Rondom mij heen stonden mannen, die al sinds jaar en dag met het Gregoriaans bezig zijn. Ze zongen met het grootste gemak de latijnse melodieën, terwijl ik me - samen met een paar vrouwelijke deelneemsters - toch wel wat eenzaam en onzeker voelde in het bovenste octaaf. Daarna werden de stukken onder de deelnemers verdeeld: Iedereen moest na de middag voor het koor staan om te dirigeren. Vervolgens gingen we onze dirigeerproef voorbereiden.

Het was voor mij niet zozeer een probleem om de grote samenhang, de spanningsboog van mijn stuk (een sanctus), in de grip te krijgen en om het naar arsis- en thesisbewegingen in te delen. Dat verloopt allemaal heel erg natuurlijk. Reeds tijdens de cursus had ik vastgesteld, dat het grondidee van het Gregoriaans musiceren, wat de zuiver muzikale kant betreft: stemgebruik, dirigeergebaren, opbouw van de spanningsboog, mij niet zo vreemd was. Het kwam me voor, dat het Gregoriaans in geconcentreerde vorm datgene uitdrukt, wat het wezen van alle latere muziek uitmaakt, die ik wel ken.

Grote moeilijkheden ondervond ik daarentegen tijdens de voorbereiding bij het zetten van de ictussen, de indeling in groepen van twee en drie: Dat was voor mij een volkomen nieuw probleem, waarvan de oplossing tot het einde van de cursus toe voor mij eigenlijk een raadsel

is gebleven. De behandeling van de woordaccenten, alles wat met de eigen wetten van de latijnse taal samenhangt, vereist immers een bepaalde feitenkennis. Men kan hier niet louter 'op het gevoel' tewerk gaan.

Terwijl de andere deelnemers om de beurt de schola dirigeerden, luisterde ik - om eerlijk te zijn - maar met een half oor, omdat ik tegelijkertijd probeerde de resterende tijd tot ik aan de beurt was zo goed mogelijk te benutten. Ik wilde bij alle nog onduidelijk finesses minstens een duidelijk beeld van de opbouw van het stuk *als geheel* voor de geest hebben.

Ietwat nerveus stevende ik, toen ik dan tenslotte aan de beurt kwam, naar voren. Natuurlijk beheerste het koor in de grond van de zaak het sanctus al. Daardoor vielen (naar ik hoop!) mijn feilen in de correcte behandeling van de notentekst niet zo erg op. De leemten trachtte ik op te vullen, door op die plaatsen tijdens het dirigeren eenvoudigweg op mijn muziekaal gevoel af te gaan. Zo leidde mijn eerste Gregoriaanse dirigeerproef tot een heel aardig resultaat.

Natuurlijk is voor een werkelijk serieuze omgang met het Gregoriaans een grondige vakkennis vereist. Ik heb echter ervaren, dat de elementaire muzikale zeggingskracht van het Gregoriaans te vatten en te beleven is vanuit een natuurlijke muzikaal gevoel. Dat maakte mij eens te meer duidelijk, dat het hier om echt levende muziek gaat en niet om een dood overblijfsel uit vroeger tijden, dat alleen nog maar interessant is voor de muziekwetenschap.

Ulrike Brand

GREGORIAANS EN HET LATIJN III

In de meest talen heeft het werkwoord 'zijn' een speciale vervoeging. Ook in het Latijn is dit het geval. Voordat we een aantal vormen van dit werkwoord gaan bekijken volgen enige algemene opmerkingen over het werkwoord in het Latijn.

In het Nederlands en in aanverwante talen zoals het Duits en het Engels is het gebruikelijk dat persoonsvormen verbonden zijn met een persoonlijk voornaamwoord. Bijvoorbeeld:

ik zing
I sing

jij zingt
you sing

hij zingt
he sings

Het persoonlijk voornaamwoord is nodig om te laten zien of 'zingt' nu slaat op een tweede persoon ('jij') of op een derde persoon ('hij').

Zo ook in het Engels: aan de werkwoordsvorm 'sing' is niet te zien of het gaat over een eerste persoon ('I') of over een tweede persoon ('you').

In het Latijn is het gebruik van het persoonlijk voornaamwoord overbodig, omdat de uitgang van het werkwoord al aanduidt om welke persoon het gaat:

canto
ik zing

cantas
jij zingt

cantat
hij zingt

Ook voor de meervoudsvormen gaat dit op:

cantamus
wij zingen

cantatis
jullie zingen

cantant
zij zingen

Het hele werkwoord hierbij luidt: 'cantare' - zingen. Op dezelfde manier worden onder andere ook vervoegd:

enarrare - vertellen
excitare - opwekken
exsultare - juichen
immolare - offeren

laudare - prijzen
liberare - bevrijden
levare - opheffen
salvare - redden

Toch kent het Latijn wel persoonlijke voornaamwoorden in de eerste naamval. In dat geval duiden ze nadrukkelijk het onderwerp van het werkwoord aan. Bijvoorbeeld in de zin:

Tu es Petrus - Gij zijt Petrus

Hier is het persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon gebruikt om Petrus te onderscheiden van andere apostelen die *niet* Petrus zijn. Nadrukkelijk wordt Petrus aangewezen: Tú es Petrus!

In de Paastijd wordt de communio 'Ego sum pastor' gezongen, die begint met de woorden van Christus: 'Ik ben de goede herder' (en niemand anders is dat).

Meer gebruikelijk is het echter dat het persoonlijk voornaamwoord achterwege wordt gelaten:

Domine non *sum* dignus - Heer, *ik ben* niet waardig
 Benedictus es, Domine - Gezegend *zijt Gij*, Heer
 Puer natus est - Een kind *is* geboren
 Media vita in morte *sumus* - Midden in het leven *zijn wij* in de dood
 Baptizati *estis* - *Jullie zijn* gedoopt
 Pleni *sunt* caeli et terra - Vol *zijn* hemel en aarde
 Het hele werkwoord luidt: 'esse' - zijn.

Over werkwoorden in het Latijn is uiteraard nog lang niet alles gezegd. Het belangrijkste onderscheid met 'onze' werkwoordsvormen hebben we al leren kennen: dat ligt in het al dan niet gebruiken van het persoonlijk voornaamwoord.

Ton Tromp

UIT HET KOOR GEKLAPT

KERKELIJK ZANGKOOR ST. MARTINUS LINNE

Het kerkelijk zangkoor van de H. Martinusparochie te Linne werd officieel opgericht in 1853. Als kerkkoor verzorgde het de missen met Latijnse zang en was verder aanwezig bij ieder kerkelijk feest.

Naast de Latijnse zang bracht het met regelmaat motetten en meerstemmige missen ten gehore.

In 1978 vierde het koor op een grootse wijze het 125-jarig bestaansfeest. Gedurende een heel jaar had het kerkkoor koren te gast uit binnen- en buitenland. Enkele koren waren het Aachener Domchor, het Utrechts Studenten Kamerkoor, de Amsterdamse Studentenschola, het Stedelijk Helmonds Concertkoor en de Schola Cantorum van het Ward Instituut.

Naast deze beroemde koren werden er missen opgeluisterd door bevriende parochiekoren.

Een ander punt uit het jubileumjaar was een tentoonstelling van kerkschatten, alsmede een overzicht van de geschiedenis van het koor. Het Linner koor heeft een naam verworven door het zingen van het Gregoriaans. Elke zondag wordt in Linne, of op verzoek elders, een Gregoriaanse hoogmis gezongen. De oorspronkelijke zang van de kerk werd vastgehouden door de dirigent van het koor, de heer Jacq.

Gisberts. Door zijn kundige leiding en door zijn grote achtergrondkennis heeft het koor zo'n vijftien jaar geleden een doorbraak gekend. Hierdoor werd de meeste tijd besteed aan het Gregoriaans en werd het meerstemmige enigszins naar de achtergrond geschoven. Door de wijze, waarop de dirigent werkt en door de gemotiveerdheid en inzet van de koorleden kon in die vijftien jaar het niveau bereikt worden, waarom het koor nu een landelijke bekendheid heeft.



In de voorbije jaren is het kerkkoor regelmatig gevraagd om elders hoogmissen op te luisteren. Het koor werkte ook mee aan K.R.O.-radioprogramma's, zoals "Zin in Muziek". Voor dit programma werden opnamen gemaakt van gezangen uit de Kerst-, Paas- en Pinkstertijd. Voor een project, dat het Gregoriaans behandelt werden driemaal opnamen gemaakt. Ook de Radio Omroep Zuid maakte voor haar programma's opnamen van het Linner koor.

Op 1 april 1984 werkte het koor voor de negende maal mee aan een radio-mis vanuit Linne. Eenmaal werkte het mee aan een televisie-mis. Naast het elders gaan zingen ontvangt het koor ook nu nog met regelmaat andere koren, zowel gerenomeerde koren - Arti Vocali,

Capella Traiectina, het Oosterhouts Kamerkoor, Cantatekoor, St. Jozefkoor en St. Jozefzangertjes - als koren uit omliggende en bevriende parochies.

Het koor telt 35 leden, waaronder een groot aantal jongeren en jeugdigen, die middels een eigen opleiding het Gregoriaans geleerd hebben.

Die opleiding werd in het begin verzorgd door een koorlid. Dat was zo'n tien jaar geleden. Op dit moment wordt deze verzorgd door de dirigent. Op twaalfjarige leeftijd komen jongens als leerlingen bij het koor.

De leeftijd in het koor loopt uiteen van 12 tot 80 jaar.

Het St. Martinuskoor is in zijn vele jaren van zijn bestaan in staat gebleken om voldoende nieuwe zangers aan te trekken en kon zodoende de storm weerstaan, die vele kerkkoren niet overleefden en waardoor zij van vorm moesten veranderen.

J. v. Erdewijk

HET GREGORIAANS IN DE SPIRITUALITEIT VAN DE KERK

De melismatische stijl

Tot slot moeten we de melismatische stijl proberen te beschrijven die in tractus, graduale en alleluia wordt gebruikt. Hier lijkt het erop dat de relatie met de tekst wat losser is, daar het in deze stijl om lange perioden gaat, waaraan de voordracht van de tekst als het ware wordt opgehangen.

Toen Kanunnik Gontier, de eerste theoreticus van het "oratorisch rythme" het Gregoriaans definieerde als een intelligent lezen van de tekst, waakte hij er wel voor de melismatische passages buiten deze definitie te houden: "behalve in de zuivere melodie". Maar een nadere beschouwing laat zien dat het Gregoriaans "het gezongen woord" geen zuivere melodie bevat die onafhankelijk van de tekst staat. Het melisma is altijd verwant met een woord, zelfs in die zeldzame gevallen waar men ziet dat de nogal automatische keuze van dat woord er geen betrekking mee heeft (het laatste of voorlaatste woord in sommige responsories of offertoriumverzen). Een oude traditie verbindt het melisma met de laatste lettergreep van het woord (de Ambrosiaanse Gloria). Het ent een muzikale overweging op het woord dat is uitgesproken. Later betreft het melisma meestal de geaccentueerde lettergreep van het woord, die per definitie de zingende lettergreep is. In beide gevallen blijft het melisma ten dienste staan van het woord, waarbij het dit laatste met muzikale uitleg aanvult. En omdat het woord - en de gewijde tekst achter het woord - tot fundament van de spiritualiteit van het Gregoriaans dient, is het melisma, dat het woord verheft en het mystieke resonantie verleent, een belangrijk element in deze spiritualiteit. Sterker nog, de kracht van het woord als bron van spiritualiteit vergezelt het melisma tijdens zijn gehele ontwikkeling.

Gregoriaanse componisten waren zo gewend op Latijnse woorden te werken dat ze zich bij het opbouwen van hun melisma geen beter proces konden indenken dan datgene wat ze instinctief hadden toegepast bij de compositie van hun zinnen in de neumatische stijl, en dat bestond uit het rangschikken tot een afgeronde synthese van de elementen van wisselende importantie welke de woorden inhielden. Zodoende is het mogelijk melisma's te analyseren door ze in melodische fragmenten te breken die helemaal het uiterlijk hebben, en

de rol spelen van muzikale woorden, waarbij de noten als lettergrepen fungeren.

Naast die verbale stijl die de basis is van het Gregoriaans, is er in de melisma's een tweede-graads verbale stijl welke herhaling, nabootsing, tegenstelling en ondergeschiktheid van een aantal zuiver muzikale woorden omvat, met het oogmerk een muzikale verhandeling te vormen die in elk onderdeel analoog is aan een letterkundige verhandeling.

Het is deze feitelijke tekst, in alle melisma's aanwezig, die de tropen der Kyrie's, Alleluia's enz. tot leven zochten te brengen. Maar hier zou ik toch, een paar geslaagde gevallen uitgezonderd, willen aarzelen met te zeggen dat de spiritualiteit van het Gregoriaans door deze litteraire glans op grote schaal is verrijkt. Men kan het melisma beter open laten voor de wondere wereld die achter de woorden ligt dan het "ne varietur" vast te leggen op een niveau waar woorden vaak minder waardevol blijken te zijn dan stilte.

CONCLUSIE

We hebben nu alle compositiestijlen die in het Gregoriaans worden gebruikt bekeken, en getracht in elke stijl die eigenschappen te herkennen die een bijdrage leveren aan de rijke spiritualiteit van het gezongen gebed van de Kerk. Laat me het bij wijze van afsluiting kort samenvatten:

1. De spiritualiteit van het Gregoriaans is diep *Bijbels*. Het verleent de hoogste importantie aan het Woord Gods. De Gregoriaanse melodie spruit voort uit de gewijde tekst en blijft er mee verbonden in een symbiose die zijn gelijke nergens anders schijnt te hebben.

2. Vervolgens is de spiritualiteit van het Gregoriaans *liturgisch*.

Als het gezongen gebed van de Kerk verwezenlijkt de Gregoriaanse melodie door datgene wat ze uitdrukkelijk verwoordt, en evenzeer door datgene wat ze indirect overdraagt, elke intentie van Christus, Hogepriester en Bemiddelaar tussen God en de mens.

Het gezang is onderdeel van het profetisch charisma van de bruid van Christus die voor haar Bruidegom het steeds weer nieuw lied van haar eeuwige liefde zingt.

3. Tenslotte is de spiritualiteit van het Gregoriaans *contemplatief*. God geeft door dit gezang een glimp en een proeve van het mysterie dat hij gedurende eeuwen binnen zichzelf verborgen had gehouden. Bovendien

geeft hij aan de ziel die zich tot hem wil richten de geijkte formule voor haar smeekbeden, zodat haar geest altijd rust vindt binnen het licht van de goddelijke genade, die afkomstig is van de Vader, haar enige bron, en weer terugkeert naar hem, haar enig einddoel.

Het Gregoriaans is dus werkelijk Bijbels, liturgisch, contemplatief. Die eigenschappen plaatsen het gezang ongetwijfeld niet aan de rand, maar midden in het hart van de geweldige activiteit die door de spiritualiteit van de Kerk aan de dag wordt gelegd, de Kerk van onze tijd en van alle tijden.

Onder één voorwaarde natuurlijk, dat de spiritualiteit op de juiste plaats wordt gesitueerd. Tegenwoordig wordt er veel gesproken over buitengewone verschijnselen die binnen bepaalde groepen die men "charismatici" noemt, optreden op een wijze die lijkt op datgene wat de primitieve Kerk meemaakte.

Zeker, wanneer de Heilige Geest zijn gaven weer wil uitdelen op een manier zoals hij dat in de eerste eeuwen van het Christendom deed, zou het zeer onpassend zijn dat tegen te spreken! Juist het feit echter dat dergelijke verschijnselen regelmatig binnen de Kerk optreden en weer verdwijnen leidt ertoe dat men ze ervan verdenkt geen essentieel deel van het christelijk leven te vormen, want wat essentieel is moet noodzakelijkerwijs gedurende alle tijden onveranderd blijven.

In feite bestaan er twee soorten charisma. Ten eerste zijn daar de gaven die bij uitzondering aan bepaalde personen worden geschonken ter vervulling van een speciale missie, dat wil zeggen ten dienste van anderen, onafhankelijk van de persoonlijke heiligheid van degene die ze ontvangt. Dit zijn de meest duidelijk waarneembare, de uiterlijke en soms uiterst spectaculaire gaven. Zij zijn bovennatuurlijk in hun buitengewoon en toevallig karakter.

Dan zijn er andere gaven die aan elke Christen worden geschonken voor zijn eigen persoonlijke heiliging, en aan de gehele Kerk, het mystiek Lichaam van Christus, als teken van haar innige vereniging met haar Goddelijk Hoofd. Deze gaven zijn bovennatuurlijk in hun normaal en concreet karakter. Zij mogen dan niet de meest frappante gaven zijn, ze zijn niettemin veruit de kostbaarste.

Een liturgische gemeenschap die de Zondagse mis in het Gregoriaans, "de hoogste van alle gewijde muziek", wil vieren, een gemeenschap waarvan de celebrant, de schola en het volk elk zijn eigen deel vertolkt, zonder terughoudendheid, actief en gewetensvol, met al de

nodige voorbereiding en zorg, een dergelijke gemeenschap is volledig charismatisch in de volste betekenis van het woord, ook wanneer er geen sprake is van buitengewone verschijnselen. Er wordt aan alle voorwaarden voldaan welke nodig zijn voor een grootse ontvangst van de genade van de Heilige Geest, voor een maximale uitwerking van het aanhoren van het Woord Gods, dat authentiek door de Kerk wordt uitgelegd, voor het rijpen van de oogst van de genade door deelname aan de Eucharistie, en, kortom, voor de vervolmaking van de aanbidding in geest en waarheid, het toppunt van geestelijk leven. Zo wordt het doel waartoe de Kerk de gewijde muziek heeft gesteld, bereikt, het doel dat tevens volgens de woorden van het Tweede Vaticaans Concilie "de heerlijkheid Gods en de zaligmaking der mensen" inhoudt.

Eerwaarde Vader Abt Jean Prou O.S.B.

PSALTERIUM MET DE CANTIEKEN UIT OUD EN NIEUW
TESTAMENT VOLGENS DE REGEL VAN ONZE HEILIGE
VADER BENEDICTUS EN VOLGENS DE ANDERE SCHEMA'S
VAN DE MONASTIEKE LITURGIA HORARUM MET GREGO-
RIAANSE ZANG VERZORGD DOOR DE MONNIKEN VAN
SOLESMES.

SOLESMES 1981

Proct. CD 1542 80

Op aanvraag van de Hooogerwaarde Pater Joannes Prou, President van de Congragtie van Solesmes, Abt van de St. Petrus-abdij te Solesmes, per brief gedateerd 23 augustus 1980, en krachtens de bevoegdheden die door de Opperherder Joannes Paulus II aan deze Heilige Congregatie zijn verleend, keuren wij met groot genoegen het Psalterium Monasticum goed, zoals dit in een aan ons gezonden exemplaar voor ons ligt.

In de gedrukte tekst moet melding gemaakt worden van de goedkeuring die door de Heilige Stoel verleend is. Bovendien moeten twee gedrukte exemplaren aan deze Heilige Congregatie worden toegezonden.

Dit geldt, niettegenstaande al wat hiermee in tegenspraak is 1).

Vanuit de zetel van de Heilige Congregatie voor de Sacramenten en de Goddelijke Eredienst, op de 22e november 1980.

Jacobus R. Knox, prefect
Vergilius Noe, secretaris

c 1981, Abdij Sint-Petrus te Solesmes.

c 1981, Desclée, Parijs-Doornik.

VOORWOORD

De vernieuwing van het Goddelijk Officie door het Tweede Vatikaans Concilie is op de monastieke liturgie toegepast door de "Thesaurus liturgiae horarum monasticae", die op de 10e februari 1977 door de Heilige Congregatie voor de Sacramenten en de Goddelijke Eredienst is goedgekeurd en door de Abt Primaat van de benedictijnse Conferentie is gepubliceerd.

Om diezelfde aanpassing tot een goed einde te brengen, geven de monniken van Solesmes, in dit jaar van het vijftiende eeuwfeest van de Geboorte van Onze Heilige Vader Benedictus, dit Psalterium uit, waardoor de monniken en monialen van onze Orde in staat worden gesteld het vernieuwde Officie met Gregoriaanse zang te vieren.

Dit boek bevat allereerst de tekst van de 150 psalmen, met de gewone gezangen zowel uit de Oude als uit het Nieuwe Testament, volgens de vertaling van de Neo Vulgaatbijbel, die door het Tweede Vatikaans Concilie is gewenst, door de zorgen van Paus Paulus VI ten uitvoer is gebracht en op gezag van Paus Joannes Paulus II door de Apostolische Constitutie "Scripturarum thesaurus" (de schat der Schriften) op de 25e april 1979 is afgekondigd.

In dit boek zijn de psalmen echter afgedrukt in de volgorde die de Regel van Onze Heilige Vader Benedictus aangeeft, overigens nauwelijks afwijkend van de numerieke volgorde. Om het evenwel de gemeenschappen die de verschillende door de "Thesaurus liturgiae horarum monasticae" voorgestelde psalmroosters volgen, gemakkelijk te maken dit Psalterium te gebruiken, zijn aan schema A dat met al zijn verschillende mogelijkheden in het eigenlijke Psalterium is opgenomen, onmiddellijk de schema's B, C en D toegevoegd, met hun eigen teksten en met verwijzingen naar psalmen en antifonen die elders afgedrukt staan. Om echter te vermijden dat men telkens naar een ander deel van het boek verwezen wordt, zijn er voor elke psalm een of meer antifonen uit de Gregoriaanse overlevering uitgekozen, die uit diezelfde psalmtekst zijn genomen. Deze antifonen zijn aan het begin van de psalmen tussen lijnen afgedrukt, behalve psalmantifonen die bij het schema van de Regel behoren 2).

Het lijkt evenwel wenselijk enige bepalingen van de H. Regel over het Goddelijk Officie, die in de "Thesaurus" zijn weggelaten, te bewaren en te herstellen, zoals: het gebed voor de afwezige broeders op het einde van elk Uur, de zegen van de Abt in de Vigilie na de psalmodie van elke nocturne, het litaniegebed, dwz, het "Kyrie eleison", en het "Pater noster" op het einde van de Vigilie en de Kleine Uurtjes. Het is daarom nog niet de bedoeling dat deze regelingen enige verplichting met zich meebrengen, integendeel, behalve de drie bovengenoemde, zijn er nog andere dergelijke, maar dan uit de "Thesaurus" afkomstige regelingen, die als keuze-mogelijkheid ofwel in het Psalterium zelf aangegeven worden, ofwel in de "Thesaurus" te vinden zijn.

Aangezien dit Psalterium voor het Koorofficie bestemd is, bevat het behalve de psalmen en cantieken ook de antifonen en korte responsories voor de Tijd door het Jaar, en wel altijd met zang. Daaraan is, om het boek nog handiger te maken, de tekst toegevoegd van de hymnen, verzen, korte lessen, enz., met uitsluiting van de lange lessen, waardoor het mogelijk wordt het Officie van de Tijd door het Jaar in zijn geheel te reciteren 3). In een appendix is bovendien, hoewel in beperkte mate, de tekst weergegeven van het Ordinarium van de andere Tijden, dat te zijntijd in boeken die reeds in voorbereiding zijn, zal worden afgedrukt; en ook nog de tekst van de antifonen, verzen en cantieken, met verwijzingen naar de psalmen, voor de Vigilies van Hoogfeesten en Feesten; en tenslotte nog de tekst van de gebeden van de Tijdeigen in een Collectarium.

Tot het moment waarop het Antiphonale Romanum, het Hymnarium en ook het Antiphonale Monasticum zullen uitkomen, kan men voor teksten en melodieën die niet in dit Psalterium staan, de tot nu toe in gebruik zijnde boeken benutten.

Hoewel de bewust bescheiden gehouden omvang van dit boek vereiste, dat uit de overvloed aan teksten die door de "Thesaurus" worden voorgesteld, een beperkte keuze werd gemaakt, toch blijft het wenselijk dat deze overvloed in het Koorofficie niet verwaarloosd wordt.

Alle melodieën uit dit boek zijn afkomstig uit de Gregoriaanse overlevering en volgens de regels van de hedendaagse muzikale tekstkritiek hersteld. Voor de door de "Thesaurus" voorgestelde antifonen echter, die niet uit deze overlevering stammen, zijn andere in de plaats

gesteld, evenwel van gelijke strekking. Op deze wijze heeft men zich gehouden aan de methode die aangewend zal worden bij het toekomstige Antiphonale Romanum. Wij verwijzen de lezer die daarover nadere uitleg wenst, dan ook naar dit Antiphonale.

De afkorting , die in vroeger tijden de antifoon aanduidde, is in dit boek hersteld. Door het teken worden keuze-mogelijkheden aangeduid en ook de verdelingen van de psalmen volgens de verschillende roosters.

NOTEN VAN DE VERTALER

1. Juridisch-technisch uitdrukking van het Kerkelijk Recht om aan te geven, dat alle voorafgaande bepalingen omtrent deze zaak zijn komen te vervallen.
2. De latijnse tekst is nogal duister, maar dit is bedoeld, zoals bij navraag in Solesmes bleek. De Regelantifonen staan nl. boven de titel(s) van de psalmen; de andere antifonen staan tussen lijnen onder de titels.
3. Reciteren betekent dat men een Officie of een stuk ervan op één toon zingt zonder enige melodische stembuiging. Dit werd in veel abdijen voor de Vigilie en de Lauden gepraktiseerd; Solesmes doet dit nog voor de Vigilie.

ANTIPHONALE ROMANUM
SAMENGESTELD VOLGENS HET LITURGIA HORARUM
EN DE ORDO CANTUS OFFICII,
VERZORGD DOOR DE MONNIKEN VAN SOLESMES,
TWEEDE DEEL:
HET LIBER HYMNARIUS
MET INVITATORIA
EN ENKELE RESPONSORIES,
SOLESMES 1983

Vertaling van Pagina VI tot en met XVI (het tweede deel, p. XI tot en met XVI, met behulp van de toekomstige officiële franse versie).

Dit Liber Hymnarius wordt gedrukt met goedkeuring van de Heilige Congregatie voor de Sacramenten en de Goddelijke Eredienst, gegeven door middel van de brief Prot. 141/82, op de 24e juni 1982.

1983, Abdij Sint-Petrus te Solesmes
1983, Desclee, Parijs-Doornik.

OPMERKINGEN VOORAF

(De nummers tussen haakjes komen overeen met de nummers van de Algemene Inleiding van de Liturgia Horarum.)

Opdat de liturgie, die op gezag van het Tweede Vatikaans Concilie is vernieuwd, de gewenste vruchten overvloedig zou kunnen voortbrengen, was het van groot belang dat zij haar eigen uitdrukkingswijze zou kunnen behouden, door namelijk ook nu nog die zang te gebruiken, welke de Constitutie *Sacrosanctum Concilium*¹⁾, n. 116, "erkent als de eigen zang van de romeinse liturgie".

Daarom zal na de uitgave van het *Ordo Cantus Missae* (1972) volgens welke het nieuwe *Graduale Romanum* werd gedrukt, thans met de *Ordo Cantus Officii* en het daarbij te verschijnen *Antiphonale*

Romanum, het Goddelijk Officie gevierd kunnen worden in de vernieuwde vorm, met de Gregoriaanse zang, die weliswaar oud is maar altijd grote aantrekkingskracht bezit.

Van dit *Antiphonale Romanum* nu vormt het onderhavige *Liber Hymnarius* een deel: en ofschoon het, logisch gezien, niet het eerste deel vormt, kon het toch eerder gereed komen.

Het metrisch karakter van de hymnen laat steeds toe, elke strofe op een overeenkomend melodie-type te zingen. Andere teksten daarentegen, namelijk antifonen en responsories, zijn van een eigen melodie voorzien: het mag dan ook niemand verbazen verschil te bemerken tussen sommige van dergelijke teksten en de teksten die in de delen van het *Liturgia Horarum* zijn afgedrukt²).

Was immers een daar afgedrukte tekst niet voorhanden in het oorspronkelijk Gregoriaans repertoire, dan werd een andere tekst, evenwel van dezelfde strekking, aan die overvloedige bron ontleend, daarvoor in de plaats gekozen, volgens de methode die in het *Graduale Romanum* gebruikt is.

DE INVITATORIA

Het invitorium heeft zijn eigen plaats aan het begin van de gehele dagelijkse gebedscyclus. Het gaat dan ook ofwel aan de Lauden ofwel aan het Lezingenofficie vooraf, alnaargelang een der beide liturgische handelingen de dag opent. Eventueel echter kan de psalm met de antifoön achterwege worden gelaten als hij aan de Lauden vooraf moet gaan (35).

Naar gewoonte staan allen bij het zingen van het invitorium.

De antifoön bij het invitorium varieert alnaargelang de verschillende liturgische dagen en tijden (36). De invitoriumpsalm wordt responsorialiter gezongen (34): de voorzangers zingen de antifoön voor, die naar believen, door het koor meteen wordt herhaald. Vervolgens zingen één of meer voorzangers iedere strofe van de psalm en het vers *Gloria*, volgens de toon die na de antifoön staat aangegeven. Na iedere strofe herhaalt het koor de antifoön in haar geheel.

De antifonen eindigen op de noten D (re), E (mi), F (fa) of G (sol). Voor iedere eindnoot, G uitgezonderd, worden meerdere tonen aangegeven waarop psalm 94 gezongen kan worden.

De tenor van deze tonen varieert alnaargelang de dominant in de antifoon namelijk:

- voor de antifonen eindigend op D:
 - toon D, met psalmtenor D (re);
 - toon II, met psalmtenor F (fa);
- voor de antifonen eindigend op E:
 - toon E, met psalmtenor E (mi);
 - toon IV* en IV**, met psalmtenor G (sol);
 - toon IV, met psalmtenor A (la);
 - toon III, met psalmtenor B (si);
- voor de antifonen eindigend op F:
 - toon VI, VI* en VI**, met de psalmtenor A (la);
 - toon V, met psalmtenor C (do);
- voor de antifonen eindigend op G:
 - toon VII, met psalmtenor D (re).

Voor een antifoon, eindigend op D (re) met psalmtenor A (la), of voor een antifoon eindigend op G (sol) met psalmtenor C (do), zijn in de oorspronkelijke Gregoriaanse traditie geen tonen voorhanden.

Bij de tonen E, IV*, VI en VII wordt nog een tweede toon aangegeven, die naar believen kan worden gebruikt.

In de Paastijd heeft de antifoon op het einde minstens één *alleluia*. Omdat evenwel niet alle overgeleverde melodieën een willekeurige toevoeging of weglating van dit *alleluia* toelaten, worden er soms twee teksten aangegeven met dezelfde betekenis: één met en één zonder *alleluia*, respectievelijk voor de paastijd en voor de tijd door het jaar.

Behalve psalm 94, die vanaf de oudste tijden als invitatoriumpsalm is overgeleverd, worden ook andere psalmen voorgesteld, namelijk 99, 66 en 23, die, omdat zij geen eigen toon bezitten, gezongen worden als gewone psalmen, volgens de toon die bij iedere antifoon staat aangegeven, namelijk II, III, IV, V, VI en VII. Wanneer bij een antifoon toon D of toon E staat genoteerd, wordt respectievelijk de VIIe en IVe toon gebruikt.

DE HYMNEN

De hymnen, die reeds krachtens een zeer oude traditie in het Officie

een plaats bezitten, blijven ook nu behouden (vgl. Tweede Vat. Concilie, Constitutie over de H. Liturgie *Sacrosanctum Concilium* 3), n. 93). Want inderdaad, zij zijn door hun lyrisch karakter niet alleen uitdrukkelijke gericht op de lofprijzing van God, maar vormen ook een volkselement; bovendien doen ze meestal, meer dan andere delen van het Officie, terstond het eigen karakter der Uren of afzonderlijke feesten uitkomen en weten ze zo de geesten tot een vrome viering aan te zetten en de aandacht te winnen. Dit effect wordt dikwijls nog vergroot door hun literaire schoonheid. Daar komt nog bij, dat de hymnen het belangrijkste, door de Kerk geschapen, poëtisch element van het Officie vormen (175) 3).

De hymne wordt aan het begin van ieder Uur gezongen, na het openingsvers of na het invitatorium indien dit gezongen wordt, om aan ieder Uur of feest als het ware zijn eigen kleur te geven en het begin van het gebed gemakkelijker en aangener te maken (42).

Allen staan bij het zingen van de hymne. De strofen worden gezongen, hetzij afwisselend tussen voorzangers en koor, hetzij afwisselend tussen twee koorhelften. de doxologie, die naar gewoonte gericht is tot dezelfde Goddelijke persoon als de strofen zelf, kan door allen tegelijk worden gezongen (174).

Nieuwe hymnen worden voorzien van melodieën, die aan de traditie ontleend zijn en hetzelfde notental en metrum bezitten (177). Wanneer het metrum de uitstoting (elisie) vereist van syllaben die "metrisch teveel" genoemd worden, worden die letters cursief gedrukt welke niet kunnen worden uitgesproken, met behoud echter van de juiste woordbetekenis: bijvoorbeeld, het woord "vitia" kan niet vervormd worden tot "vita" 4).

Bij hymnen met eenvoudige versmaat en melodie, wordt alleen de eerste strofe van noten voorzien; de verdere strofen worden op dezelfde melodie gezongen. In de overige gevallen worden alle strofen afzonderlijk van noten voorzien.

De hymnen van dit boek zijn in het algemeen ondergebracht bij een der acht Gregoriaanse modi. Niettemin worden sommige ervan, gelet op het speciale karakter van hun modaliteit, niet van een cijfer

voorzien. Behalve die acht tonen worden daarom sommige hymnen aangetroffen, eindigend op D (re) of G (sol), die in het geheel niet beantwoorden aan de gebruikelijke kenmerken van de modi met de finale D en G, en daarom aangeduid worden met de letter D, naar het voorbeeld van enkele antifonen die in het Antiphonale voorkomen 5).

De hymnen worden, zoals gewoonte is, met *amen* besloten, te zingen op de volgende tonen:

Evenwel kan, gelet op het muzikale karakter van de hymnen, het *amen* weggelaten worden.

Enkele sequenties zijn als hymnen gebruikt. In dat geval verandert de melodie na telkens twee strofen en wordt geen *amen* op het eind gezongen, behalve in de sequenties *Dies irae* en *Stabat Mater*, die van meer recente datum zijn.

In het Officie van de Tijd door het Jaar is, terwille van afwisseling, voor alle Uren een dubbele reeks hymnen ingevoerd, om de andere week te gebruiken (175). Bovendien is in het lezingenofficie een dubbele reeks hymnen voor de Tijd door het Jaar opgenomen, alnaar gelang de hymnen 's nachts of overdag worden gezongen (176) 6).

Daar sommige hymnen van het Eigen der Heiligen zelden worden gezongen en in de praktijk nogal wat moeilijkheden met zich mee kunnen brengen, is het altijd toegestaan op verplichte of facultatieve Gedachtenissen de hymnen uit het Gemeenschappelijke te nemen in plaats van de eigen hymnen.

Enkele hymnen, of delen ervan, zijn reeds gemeengoed geworden van de gelovigen, namelijk *Vexilla regis*, *Pange lingua*, *Panis angelicus* (uit de hymne *Sacris sollemniis*), *O salutaris hostia* (uit de hymne *Verbum supernum*). Om een grotere deelname aan de zang te bevorderen zijn van genoemde hymnen twee versies aangegeven, die al naar het uitkomt met evenveel recht kunnen worden gebruikt: één met de herstellende tekst en melodie één met de onveranderde tekst en melodie (7).

De hymne *Te Deum*, die op het einde van van het Lezingenofficie wordt gezongen, is te vinden achter de responsories zowel in de oude als in de recente toonzetting.

Wordt vervolgd.

MEDEDELINGEN

Kursus Gregoriaans

Het Gregoriaans is voor sommigen een bekend begrip. Voor anderen iets nieuws. Feit is dat de laatste jaren een toenemende belangstelling bestaat voor deze eeuwenoude muziek die haar oorsprong vindt in gebieden ver van ons land en door de tijden heen typisch West-Europees is geworden.

Niet alleen als muziek voor de kerk heeft zij een grote waarde, ook cultuur-historisch gezien heeft zij een grote invloed gehad op de ontwikkelingen in de muziek van later tijden.

Om allen, die hiermee kennis willen maken daartoe de gelegenheid te geven, organiseert het Ward Centrum Nederland een beginnerscursus.

De cursus start in januari 1985 op de dinsdagavonden:
8/1 / 15/1 - 22/1 - 29/1 - 5/2 - 12/2 - 26/2 - 5/3 - 12/3 - 19/3.

De 10 avonden worden gegeven in het "Theo Driessen Instituut" (10 minuten lopen van het station) te Helmond, en omvatten 2½ uur.
Elke avond begint om 19.30 uur.

Er wordt o.a. gewerkt aan:

- stemvorming cursisten
- à vue zingen
- ritme
- notatie
- uitspraak van het latijn

De kosten bedragen (inclusief het cursusmateriaal) f 100,—.

Voor opgave of inlichtingen kunt U terecht bij het Ward Centrum Nederland. Wanneer U zich opgeeft dient men f 100,— over te maken op RABO-bank no. 17.10.50.851 t.n.v. Ward Centrum Nederland.
Bevestiging na ontvangst betaling.

Het ligt in de bedoeling om op zaterdag 26 januari 1985 een dirigenten-praktikum te houden in Utrecht.

Het ligt in de bedoeling om op deze dag praktisch werkende tips en ervaringen aan de deelnemers door te geven.

Binnen het tijdsbestek van één dag zal aan de hand van een aantal proprium- en ordinariumgezangen aandacht geschonken worden aan:

- het geven van stemvorming
- chironomie
- relatie tekst en melodie
- algemene directieregels

Deelname aan deze dag staat slechts open voor hen die een koor dirigeren.

Het maximum aantal deelnemers bedraagt: 15

Docent is Silvère van Lieshout.

Kosten bedragen: Inschrijving: f 15,—

Eventuele lunch: f 7,50.

Inschrijving of voor inlichtingen kunt U terecht bij het Ward Centrum Nederland. Wanneer U zich opgeeft dient U het juiste bedrag over te maken op bankrekening: 40.93.07.297 t.n.v. Ward Centrum Nederland.

"Cum Jubilo", kontaktblad van het Gregoriaans koor van Watou

Het Gregoriaans O.L.-Vrouwekoor van Abele-Watou is gestart met de publikatie van een tweemaandelijks kontaktbrochure "Cum Jubilo".

Het doel van deze publikatie is een band te scheppen tussen het koor en hen die geïnteresseerd zijn in het Gregoriaans en in de activiteiten van de groep.

Dit kontaktblad wordt op aanvraag gratis verzonden.

Kontaktadres: Bernard Deheegher, Winnezelestraat 15, 8978 Watou België.

Op 19 september vierde de "Schola Cantorum" uit Roermond o.l.v. Louis Krekelberg haar 20-jarig bestaansfeest met een plechtige Hoogmis in de Munsterkerk te Roermond en een feestelijke receptie. Beide evenementen waren zeer goed bezocht. Bij gelegenheid van dit vierde lustrum werd Jos Lennards "ere-lid".

Op 23 september vond in Helmond een uniek evenement plaats. Ter

gelegenheid van het 60-jarig bestaan van het St. Jozefkoor uit Helmond, jarenlang geleid door Theo Driessen, werd een plechtige Hoogmis gezongen door een schola van 100 zangers gevormd door het jubilerende koor samen met het Utrechts Studenten Gregoriaans Koor en de Schola Cantorum uit Roermond. Dr. Jos Lennards dirigeerde de St. Jozefzangertjes en de volkszang, Silvère van Lieshout de schola.



Diezelfde dag was er een concert waarop de koren afzonderlijk waren te beluisteren.

De publieke belangstelling was uitzonderlijk groot.

In het kader van het 20-jarig bestaan van de Schola Cantorum van het Ward-Instituut hield dr. Jos Lennards een causerie over het Gregoriaans op vrijdag 2 november 1984 in de aula van de PABO te Roermond.

De causerie bevatte de volgende onderwerpen:

1. Inleiding over de geschiedenis en de kenmerken van het Gregoriaans.

2. Vertoning van enkele dia's met begeleidend commentaar.
3. Voorbeelden van Gregoriaanse gezangen, uitgevoerd door de Schola Cantorum o.l.v. Louis Krekelberg.

Op zaterdag 6 oktober herdacht de Scola Gregoriana St. Salvator-kathedraal Brugge het 10-jarig bestaan van haar openbare activiteit, die ingezet werd met een auditie in de kerk van de paters Discalsen op 3 mei 1974 te Brugge. In de loop van de voorbije jaren verzorgde de scola niet enkel gedurende veertien jaar iedere zon- en feestdag de hoogmis in de kathedraal, maar zette zich dank zij ernstige studie ook in voor de herwaardering en het opnieuw funktioneel maken van de Gregoriaanse kerkzang.

Onder het motto "Zing, studeer en vier mee met de Scola Gregoriana" verzorgde pater Pouderoijen o.s.b. van de Benedictijnerabdij van Vaals twee referaten.

Voorts voorzag het programma nog in samenzang o.l.v. Dhr. R. Deruwe en een plechtige Eucharistieviering.

De K.R.O. radio zendt op onderstaande data H. Missen uit met Gregoriaanse gezangen, eventueel in combinatie met een meerstemmige mis.

18 november	Theresiaparochie, Tilburg.
2 december	Lambertusparochie, Nistelrode.
30 december	Parochie Onze Lieve Vrouw Onbevleete Ontvangenis, Amstenrade.
13 januari	H. Hartkerk, Boxtel.
10 februari	Martinuskerk, Linne.

WARD CENTRUM NEDERLAND

muziek-pedagogisch instituut

VERZORGT

KURSUSSEN IN HET KADER VAN DE WARD-OPLEIDING

KURSUSSEN GREGORIAANS VOOR KOORZANGERS EN DIRIGENTEN

EEN GRATIS "INFORMATIE-BULLETIN"

Inlichtingen bij:

Ward Centrum Nederland

Willem Prinzenstraat 43

5701 BC Helmond

Tel. 04920 - 45597

INHOUD

VAN DE REDAKTIE.....	49
VERSLAG DIRIGENTENPRAKTIKUM, Ulrike Brand.....	49 - 51
GREGORIAANS EN HET LATIJN III, Ton Tromp.....	51 - 53
UIT HET KOOR GEKLAPT, J. v. Erdewijk.....	53 - 55
HET GREGORIAANS IN DE SPIRITUALITEIT VAN DE KERK, J. Prou O.S.B.....	56 - 59
PSALTERIUM MONASTICUM.....	60 - 63
ANTIPHONALE ROMANUM.....	64 - 68
MEDEDELINGEN	69 - 72